

ÖZBEK ŞAİRİ RAUF PARFİ

*Mehmet HAZAR**

Dr. Hikmet Koraş'ın Niğde'de yazdığı, 2009 yılında Konya'da bulunan Kömen Yayınevinden çıkan bu eseri 614 sahifedir. En arkadaki yaprak da ek olarak verilmiştir. Bu yaprağın ön sayfasında şairin resminin de bulunduğu belge, arka sayfada otobiyografisinin fotokopisi basılmıştır. Eserin kapağında Türkistan Türklerinin sevdiği özgürlük rengi gök mavisi tercih edilmiştir. Bu gök mavisinin arkasında kitabın sırtına doğru bulut gibi görünen Rauf Parfi'nin yüzü, (Kiril harfleriyle) sağ üst ve (Latin harfleriyle) sol alt köşelere şairin “*Günler sayılıdır ömrümde / Gittikçe yaklaşır son nefes... / O vakit birisi ana dilimde / Baş ucumda konuşsa yeter!*” diye Türkiye Türkçesine aktarılan güzel bir dörtlüğü yerleştirilmiştir. Sağ alt köşeye sağ kenara yaşlı olarak eserin adı ve siyah şeridin içinde yazarın adı beyaz renkle gösterilmiştir. Cildin sırt tarafına kitaplıkta okunabilmesi için aşağıdan yukarıya doğru yayınevi, eser ve yazar adı eklenmiştir. Arka kapakta Kiril Harfli Özbek Türkçesiyle Rauf Parfi'nin otobiyografisi tekrar verilmiştir. Ön kapaktaki siyah şeride tezat olarak ТАРЖИМАИ ҲОЛИМ başlığı beyaz şerit içine siyah olarak yazılmıştır.

Muhammed Salih takdim yazısında Rauf Parfi'ye “saf sanat” anlayışının dar geldiğini ve milli konuları açık bir dille vurguladığını belirtir. Ön Söz yazısında eserin yazarı *Raufâne* üsluptan (kapalı üslup ve sembollerle anlatımdan) bahseder. Şiirlerinde kullandığı sembollerle bir vatan edebiyatı meydana getirdiğini belirtir. Şairin şiirlerini ve bu çalışmada kullandığı yöntem ve teknikleri anlattıktan sonra amacının Tarihi Çağatay Türkçesi ve edebiyatının devamı olan Özbek edebiyatının bir şairini incelemek olduğunu vurgular.

Eserin içindekiler kısmı alt başlıkları içerecek şekilde detaylı hazırlanmıştır. Dr. Hikmet Koraş çalışmasını ikiye ayırmıştır. Birinci bölümü inceleme, muhteva, dil ve üslup, ikinci bölümü orijinal metin ve Türkiye Türkçesine aktarılması şeklinde ele almaktadır. Ayrıca kaynaklar ve ekler de birer bölüm olarak tasnif edilmiştir.

*Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mhazar@nevsehir.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Kısaltmalar ve çevriyazı verildikten sonra esere giriş yapılır. Önce devirlere göre Özbek edebiyatı tanıtılır. Sonra Rauf Parfi'nin hayatı ve edebî şahsiyeti verilir. Edebî şahsiyetini seçtiği bentleri tahlil ederek verir. Esaretin sembolü olan geceyi, özgürlüğün sembolü olan güneşin kovacağını belirten dizelerle -“*Kéçki¹ quyâş türmekler² saçın / Câzibeli boler ertege!³ / Ene, kök⁴ hem mercânlar sâçdi / Kéngliklarning⁵ mâviy erteği*”- şairi tanıtmaya çalışmıştır.

Araştırmacı Rauf Parfi'nin *Kaytiş*, *Sabr Drahti* ve *İman Esiri* adlı eserlerini incelemiştir. Şiirler nazım birimleri bakımından tasniflenmiştir. Serbest şiir yerine Özbek Türkçesinde *erkin şiir* terimi kullanılmaktadır (s. 79). Özbek Türkçesinin kendine has söz dağarcığı doğal olarak terim farklılığı yaratır. Farklı bu edebi terimler üzerine bir lügatçe hazırlanabilir. Serbest şiirlerin daha detaylı incelendiği görülmektedir. Minyatür şiirlere dikkat çekilmiştir. “Japon şiiri *haikular*⁶ etkilenen şair, bu şiirleri Özbek edebiyatına taşırken olduğu gibi almak yerine millileştirmiştir diyebiliriz.” diye bir tespit yapılmıştır (s. 104). Ayrıca “Çıkış Noktaları Yakın Ünsüzler” başlığı altında mısra başındaki ünsüz tekrarları gösterilmiştir (s. 110). Bir de DİLARAM şeklinde mısra başında seslerin hissettirilmeden anlamlı şekilde dizilişine dikkat çekilmiştir (s. 118). Tekrarlamalara örnekleriyle detaylı bir şekilde hakkettiği yer verilmiştir (s. 133-171).

Muhteva kısmında Rauf Parfi'nin şiirlerinde işlediği konular geniş bir bakış açısı içerisinde ele alınmıştır (s. 182-230). “Parfi'nin

¹ Akşam, geç vakit; kéçki quyâş “batan güneş”.

² Türmekle- “(parmaklarıyla) okşamak”, akşam güneşinin ışıkları avuçtan çıkan parmaklar gibi tasavvur edilmiş.

³ Erte “sabah”.

⁴ Kök “gökyüzü”.

⁵ Kénglik “genişlik”.

⁶ Haikunun tarihçesi: “Japon söz sanatının 9-12. yüzyıllar arasında geldiği evrede dinsel ve kırsal temalar üzerinde yoğunlaşan ve 5-7-5-7-7 hece ölçüsünde yazılan koşuklar ortaya çıktığı görülür. Türkiye’de Yunus Emre’nin adında cisimleşmiş tasavvufi halk edebiyatının eşleniği gibidirler. Bunun adı Tanka’dır. Sıkça Tanka şölenleri düzenlenir, yarışmaları yapılır vs. Japon toplumuna eskiden beri hâkim olan korporatist düşünce biçiminin de beslemesiyle bu tür yarışmalarda yavaş yavaş farklı bir tarz ortaya çıkar. 5-7-5-7-7 olan biçim, bir ozanın söylediği 5-7-5 ve ona katkı olarak başka bir ozanın söylediği 7-7’lik iki parçaya bölünür. Renga ortaya çıkmıştır. Artık Tanga yarışmaları değil Renga partileri revaçtadır. Zaman içinde Renga partilerine ozanlar “ceplerinde” hazır, başlatıcı 5-7-5 dizelerle gelmeye başlarlar. Hokku ya da **Haiku** başlıyordur artık. Tanka’dan Haiku’ya bu geçişte yapıdaki değişikliklerle birlikte, üslupta da bir takım değişiklikler olmuştur. Dinsel konular, yazarın kendi izlenimleri, imgeler, güçlü sözler terkedilmiş; yerini yalnızca ve asilinden köylüsüne herkesin görebileceği, doğa ve günlük yaşamdaki belli bir anı yakalayıp ona işaret etme olarak tanımlanabilecek bir üslup almıştır.” (Onur Ataoğlu; www.sistems.org/haiku_nedir.htm). Japon şiirindeki hece ölçüsü Türk halk şiirindeki metrik sistemle mukayese edilebilir. Bu incelenmesi gereken bir konudur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

şairlerini, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri de dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Çünkü, başlangıçta daha kapalı ve sembollerle ifade edilen değerler, rejimin gevşemesi veya ekonomik sıkıntıdan dolayı ülkedeki kaos ortamında yerini biraz daha açık, mesajları net bir şiire bırakır (s. 182). “Özellikle siyasî baskılardan dolayı Parfi, söylemek istediklerini sembollerle (istiareyle) ifade etmek zorunda kalmıştır (285). Şiirlerinde kullanılan semboller doğaya aittir (s. 234-248).

Muhteva kısmında Nazım Hikmet'in şiirlerini Türkiye Türkçesine aktardığı belirtilmiştir. Yalancı eşdeğer kelimeleri (tuzak sözcükler) tespit etme gibi dil irdelemeleri açısından amaç dildeki (Özbek Türkçesindeki) anlamları tespit etmede *Türkistanlı ediplerin Türkiye Türkçesine ait eserleri aktarmaları* incelenmesi gereken bir araştırma konusudur.

Rauf Parfi şairin görevini ilahi kitaplardaki şiirsel ifadeye telmih yaparak şu dizeleriyle hatırlatır:

*Şâir yüregini âçdi ve yâmgir
Sözlerge eyelendi,⁷ her neden cüdâ
Uxleb⁸ yâtgenlerni uyğât,⁹ ey şâir,
Yoqse ummânlerni tönkerer¹⁰ xudâ (s. 194).*

Hürriyet özlemiyle tutuşan şairin bağımsızlıktan sonra 2000'li yıllarda yazdığı hiciv şiirleri hayal ettiği hürriyete kavuşamadığını gösterir (s. 201). Şair ana dilini ruhunun kanatı olarak görür (s. 204). Şairin vatanı Özbekistan'ı da içine alan mukaddes Turan'dır (s. 207). *Azerbaycan 1991* şiirinde “Sen yalnız değilsin, ey Azerbaycan” diye feryadını arşa yükseltir (s. 211). *Şair Kısmeti* adlı şiirinde milli bir şuurla Orhon boylarında Taşlara ebedileşmek üzere yazılan Eski Türkçe dönemine sığınır (s. 221). Türkistan'ı hatıralar mezarına benzeterek tarihi bilinç oluşturmak ister (s. 230).

Şair yazı diline geçmemiş kelimeleri şiirinde kullanmaktan çekinmemiştir (s. 258). Bazen normal yapını dışına çıkararak alışık olunmayan kelime gruplarını kullanmıştır. Duygularını anlatmak için kendisi tarafından ilk defa kullanılan (*közge yaz-* gibi) deyimler görülmektedir (s. 259).

Onun şiirindeki kapalılık maraziyetten ziyade devrin siyasî şartlarının getirdiği mecburiyetlerdir (s. 260). Onun üslubunda tasvir,

⁷ Eylen- “dönüşmek”.

⁸ Uxle- “uyumak, uyuklamak”.

⁹ Uyğât- “uyandırmak”.

¹⁰ Tönker- “döndürmek, ters çevirmek”.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

tahkiye, hiciv, karikatürize etme, hezl, hitabet, diyalog çeşitleri ve hikemîlik görülmektedir. Yine onun şiirinde istiare, teşbih, mecaz, teşhis, tezat ve hüsn-i talil sanatları yapılmıştır (s. 295).

Küçük yaşlarda babasının katıldığı edebiyat sohbetlerinde tanıdığı ceditçiler, mutasavvıf edipler ve Kırım sürgünleri ona tesir etmiştir.

Sonuç olarak Rauf Parfi sadece lirik bir şair değil, aynı zamanda bir şiir nazariyatçısı ve dava adamıdır. Şiirlerinde her türlü nazım birimlerini ve türlerini denemiştir. Ama aruz veznini denememiştir (s. 298). Yeniliğe açık olan şairde lirik bir üslup ve milletin istiklâlîne bir düşkünlük görülür. Şiirini sanata ve fikre kurban etmemiştir.

Eserin ikinci bölümünde Dr. Hikmet Koraş'ın Rauf Parfi'ye ait Türkiye Türkçesine aktardığı şu şiiri onun üslûbu hakkında okurlara bir fikir verecektir:

*Yâz gecesi âsmân felekte¹¹
Gündüzün kaderi yazıldı
Ters yarıldı kavun felekte
Altın şeftaliler döküldü*

*Bozkırlarda uyuklar uyku
Bozkır yatıp bekler güneşi
Irmaklarda hep uyanık su
Bahçelere gidiyor şaşkın*

*Yaz şerefine Türkü yakılır
Çekirgeler ötüşür öylece
Yağmur yağar, sanki saçılır
Sıcak toprak üstüne mercan*

*Yaz yağmuru ılıktır biraz
Cıvı-cıvı onun şiiri
Bir hoş koku yayılır yerden
Ve eşlik eder yüreklere (s. 338).*

Rauf Parfi'nin şiirleri 1957 tarihinden başlanarak 2003 yılına kadar 263 tane şiiri transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (s. 303-609). Bu şiirlerin başlıklarında verilen dip

¹¹ “Yaz gecesi gökyüzünde” aktarımı yerine biz asuman kelimesinin Farsçadaki şekliyle Özbek Türkçesine geçen şeklini tercih ederek yazmayı daha uygun bulduk ve bu dizeye pek dokunmadık. Vurguyu göstermek için uzun ünlülerin izini düzeltme işareti “^” ile göstermeyi okur açısından tercih tasarrufu olarak kullandık.

notlarda yayımlanışları hakkında gerekli bibliyografik bilgiler verilmektedir. Bazı şiirlerin başlığının hemen altında italik olarak şiirin kime ithaf edildiği de belirtilmiştir (251).¹² Ayrıca epigraflar¹³ da vardır. Bazı şiirlerin başlığı altında ise kimi büyük ediplerin vecizeleri, dizeleri verilmiştir.¹⁴ Şiirlerde geçen bazı tarihi şahsiyetler ve şairler hakkında da dip notta tanıtıcı bilgi verilmektedir (418; 427, 462, 524, 551).

Rauf Parfi'nin gerçeküstü (261), tasvirî (263), tahkiye (265), hiciv (266), karikatürize etme (269), hezl (271), hitabet (272), karşılıklı konuşma (277), iç konuşma (280), hikemî (282) üslupları ve şiirde kullanılan mana ve söz sanatları (285-295) titiz bir şekilde işlenmiştir.

Dr. Hikmet Koraş'ı geliştirmekte olan Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bilim dalına bu eseriyle yapmış olduğu katkıdan dolayı tebrik ediyor, yeni eserlerini bekliyoruz ve şairin şu dileğiyle sözü bitiriyoruz:

*Gökte ay, yıldızlar karışmış söze
Aziz başınıza saçar nurunu.
Ben yıldız aydınlığı dilerim size,
Ben size dilerim ayın ömrünü (s. 481).*

¹² (353, 449, 461, 477, 484, 513, 532, 590).

¹³ Bk. dip not 229: "Epigraflar, başına konduğu yazı ve manzumeyi özetleyen, tanıtan ve okuyucunun bakışını yönlendiren söz ve manzumelerdir." (252).

¹⁴ (360, 390, 449, 450, 460, 504, 531, 535, 582, 587, 590, 593, 596, 600, 601, 605).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*